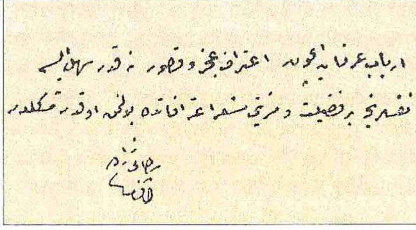

Recâizâde Mahmud Ekrem'in el yazısı

defa onun tarafından ileri sürülmüş, bu anlayış klasik şiirin yüzyıllardır süregelen "göz için kafiye" anlayışına karşı çıkmıştır.

Hikâye, roman ve tiyatro türünde de eser veren Recâizâde Ekrem'in ilk manzum eseri eski tarzda yazdığı şiirlerden meydana gelen *Nağme-i Seher*, ikincisi *Yâdigâr-ı Şebâb*'dır. Ancak yeni tarzdaki şiirlerini bir araya getirdiği *Zemzeme* adlı üç kitabı şair olarak şöhret kazanmasında önemli rol oynamıştır. Buradaki manzumeler genellikle yeni tarzda olmakla beraber aralarında tevhid, münâcât, na't, tahmîs, tesdîs, muhammes, gazel ve şarkı formunda örnekler de vardır. Yine manzum ve mensur örneklerden meydana gelen *Tefekkür* ile *Pejmürde* dışında en dikkate değer eseri oğlu Nijad'ın ölümü üzerine kaleme aldığı şiirlerden meydana gelen *Nijad Ekrem*'dir. Burada oğlu ile ilgili hâtıraları dışında yer alan manzumeler daha önceki eserlerinde olduğu gibi hayat, ölüm, tabiat, metafizik endişeler ve Nijad için döktüğü göz yaşları bir arada bulunmaktadır.

Recâizâde Ekrem'in Nâmık Kemal'in tesiri altında şairane bir üslûpla kaleme aldığı hikâye tarzındaki ilk eseri *Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi* adlı uzun hikâyesidir. Devrin modasına uygun olarak bir çeşit verem edebiyatının yapıldığı diğer bir uzun hikâyesi de *Şemsâ*'dır. Fakat roman türünde en önemli eseri *Araba Sevdası*'dır. Eser, Tanzimat sonrası Türk toplumunda görülmeye başlayan alafranga tiplerle alay etmek amacıyla yazılmıştır. Alafrangalaşma hareketinin gülünç taraflarını başarılı bir şekilde sergileyen roman, özellikle realiteye geniş şekilde yer vermesi ve romantik edebiyat anlayışını eleştirmesi bakımından ilgiyle karşılanmıştır.

"Sanat sanat içindir" görüşünü benimseyen Recâizâde Ekrem tiyatro türünde kaleme aldığı eserlerinde de aynı anlayışı sürdürmüştür. Devrin hâkim temayülleri doğrultusunda yazdığı ilk oyunu *Afife Anjelik* adlı trajedidir. Aşk, verem ve ölüm konusunun işlendiği ikinci oyunu Nâmık Kemal'in *Zavallı Çocuk* piyesinden yola çıkarak yazdığı *Vuslat*, aynı türdeki diğer bir eseri de Chateaubriand'dan tercüme ettiği *Atala*'dır. Tiyatro türünde en çok beğenilen eseri ise ölümünden sonra yayımlanabilen *Çok Bilen Çok Yanılır* adlı komedisidir.

Eserleri. Şiir: *Nağme-i Seher* (İstanbul 1288), *Yâdigâr-ı Şebâb* (İstanbul 1290), *Zemzeme I* (İstanbul 1299), *Zemzeme II* (İstanbul 1300), *Zemzeme III* (İstanbul 1301), *Tefekkür* (İstanbul 1303), *Pejmürde* (İstanbul 1311), *Nijad Ekrem* (İstanbul 1316), *Nefrîn* (İstanbul 1332). **Oyun:** *Afife Anjelik* (İstanbul 1287), *Atala yahut Amerika Vahşileri* (İstanbul 1288, 1290), *Vuslat yahut Süreksiz Sevinç* (İstanbul 1291), *Çok Bilen Çok Yanılır* (İstanbul 1332). **Hikâye ve Roman:** *Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi* (İstanbul 1307), *Şemsâ* (İstanbul 1314), ***Araba Sevdası**** (İstanbul 1314). **Diğer Eserleri:** *Nâçiz* (İstanbul 1288), ***Ta'lîm-i Edebiyyât**** (İstanbul 1296, 1299, 1330), *Takdîr-i Elhân* (İstanbul 1301), *Kudemâdan Birkaç Şair* (İstanbul 1305), *Takrîzât* (İstanbul 1314). Recâizâde Ekrem'in şiir, hikâye ve roman tarzındaki eserleri İsmail Parlatır, Nurullah Çetin ve Hakan Sazyek tarafından *Bütün Eserleri* başlığı altında üç cilt halinde yeni harflerle de yayımlanmıştır (İstanbul 1997).

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Hakkı [Eldem], *Ondördüncü Asrın Türk Muharrirleri: Ekrem Bey*, İstanbul 1308; Ali Ekrem [Bolayır], *Recâizâde Mahmud Ekrem Bey*, İstanbul 1924; İsmail Habip [Sevük], *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1926, s. 181-209; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 276-285; İsmail Hikmet Ertaylan, *Recâizâde Ekrem*, İstanbul 1932; Şükrü Kurgan, *Recâizâde Mahmut Ekrem*, İstanbul 1954; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1956), İstanbul 1982, s. 475-499; a.mlf., "Ekrem Bey", *İA*, IV, 218-221; Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I: Tanzimattan Cumhuriyete Kadar*, İstanbul 1969, s. 67-76; Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyâtı Târihi*, İstanbul 1971, II, 916-924; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1983, I, 59-71; R. P. Finn, *Türk Romanı: İlk Dönem, 1872-1900* (trc. Tomris Uyar), Ankara 1984, s. 87-98; İsmail Parlatır, *Recaîzade Mahmut Ekrem*, Ankara 1985; a.mlf., *Recaîzade Mahmut Ekrem*, Ankara 2004; Jale Parla, *Babalar ve Oğullar*, İstanbul 1990, s. 105-124; Kâzım Yetiş, *Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, Ankara 1996; *TY*, III/59 (1329/1914), Recâizâde Ekrem özel sayısı; Fevziye Abdullah Tansel, "Muallim Nâci ile Recâizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hâdiseler", *TM*, X (1953), s. 159-200; Güzin Dino, "Recâizâde Ekrem'in Araba Sevdası Romanında Gerçekçilik", *a.e.*, XI (1954), s. 57-74; K. R. F. Burrile, "A Nineteenth-Century Master of Turkish Literature: Notes on Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914) and His Literature Course", *Harvard Ukrainian Studies*, III-IV/1, Cambridge 1979-80, s. 124-137; Adnan Akgün, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Hal Tercümeleri II: Recâizâde Mahmûd Ekrem", *Yedi İklim*, IV/33, İstanbul 1992, s. 76-80.

 Abdullah Uçman

REC'AT

(الرجعة)

Bazı Şiî gruplarına göre imamın ölümden veya gaybete girmesinden sonra zuhuru, İsnâaşeriyye Şîası'na göre ise kıyametin kopmasından önce imamların ve onlara zulmedenlerin yeniden dünyaya dönmesi anlamında bir terim.

Sözlükte "dönmek, geri gelmek" mânasındaki **rücû'** kökünden masdar ismi olan **rec'at** "geri dönüş" demektir; kelime Türkçe'ye **ric'at** şeklinde geçmiştir. Câhiliye Arapları'nda öldükten sonra tekrar dünyaya dönme inancının bulunduğu kaydedilmektedir (Cevâd Ali, VI, 142-143). Muhtemelen bu sebeple bazı sözlüklerde rec'at kelimesinin muhtevasına bu anlam eklenmiştir (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rc'" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "rc'" md.). Kur'ân-ı Kerîm'de rücû' kavramı "öldükten sonra tekrar dünyaya dönme" veya "ölmek üzere iken geri çevrilip dünyaya gönderilme" mânasında yer almakta, fakat bunun kâfirlerin temennisi olduğu haber verilmektedir (el-Mü'minûn 23/99-100; Fâtır 35/36-37).

Kaynaklara göre rec'at fikrini ilk ortaya atan kişi Abdullah b. Sebe'dir. İbn Sebe, Hz. Ali hakkında İslâm inancına aykırı fikirler ileri sürmüş, Hz. Ali'nin şehid edilmesinden sonra onun gerçekte ölmediğini, bir gün tekrar dünyaya gelip yeryüzünü adaletle dolduracağını iddia etmiştir (Eş'arî, I, 86; Şehristânî, I, 177). Bağdâdî'nin naklettiğine göre İbn Sebe, Hz. Ali'nin durumunu Hz. Îsâ'ya benzetmiş, onun öldürülmeyip göğe çıktığını ve bir gün dünyaya inip düşmanlarından intikam alacağını söylemiştir (*el-Fark beyne'l-firak*, s. 233-234). Bu düşünce Abdullah b. Sebe'nin ardından bazı mensupları tarafından bir müddet devam ettirilmiş, ancak çok geçmeden ortadan kalkmıştır.

Rec'at düşüncesi ilk defa Keysâniyye'de görülmüştür. Muhammed b. Hanefiyye'yi imam ve mehdî kabul eden Keysâniyye, onun 81 (700) yılında vefatından sonra

bazı kollara ayrılmış, bunlar rec'ati "gâib imamın yahut mehdînin tekrar zuhuru" anlamında kullanmıştır. Meselâ Kerbiyye, Muhammed b. Hanefiyye'nin ölmediğini, Medine'nin batısındaki Radvâ dağında yaşadığını, yanındaki bir aslan ve kaplan tarafından korunduğunu, sabah akşam yiyeceğinin verildiğini, bir gün yeniden ortaya çıkacağını iddia etmiştir. Keysâniyye'nin Harbiyye kolu ise Abdullah b. Amr b. Harb el-Kindî'nin imâmetini benimsemişken onun ihanetini ve yalancılığını öğrenince Abdullah b. Muâviye'yi imam tanımış, Abdullah'ın ölümünün ardından mensuplarının bir kısmı onun ölmediğini, İsfahan'da bir dağda ikamet ettiğini ve bir müddet sonra geri döneceğini ileri sürmüştür (Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî, s. 27-29). Zeydiyye'nin ilk dönem fırkalarından Cârûdiyye de rec'ati "gâib imamın zuhuru" anlamında yorumlamıştır. Bunlara göre Muhammed en-Nefsüzzekiyye gerçekten öldürülmeyip gaybete girmiştir ve bir gün dünyaya geri dönecektir (Şehristânî, I, 157). İsnâaşeriyye'nin beşinci imamı Muhammed el-Bâkır'dan sonra hemen her imamın vefatının ardından onun mensupları birtakım gruplara ayrılmış, bunlardan bazıları imamın gerçekte ölmediğini, mehdî olarak bir gün geri döneceğini düşünmüştür. Tenâsühü benimseyen aşırı fırkaların dışındaki gruplarda rec'at mehdî kabul edilen imamın yeniden zuhuru şeklinde anlaşılmıştır. Meselâ Bâkıriyye'den bir grup Muhammed el-Bâkır'ın, Nâvûsiyye fırkası Ca'fer es-Sâdık'ın, Mûseviyye'den bir zümre Mûsâ el-Kâzım'ın, İsmâiliyye'den bir grup İsmâil b. Ca'fer'in, Hasan el-Askerî'nin ölümünden sonra ortaya çıkan bir grup ise Hasan el-Askerî'nin ölmediğini, mehdî olarak dünyaya döneceğini ileri sürmüştür. Tenâsühü benimseyen aşırı fırkalar ise rec'ati ölümden sonra ruhun yeni bir beden ve kalıpta dünyaya gelmesi diye kabul etmişlerdir (Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî, s. 36-37).

İsnâaşeriyye Şîası'nın müstakil bir fırka olarak gelişmesiyle rec'at ayrı bir anlam kazanmış ve "imamlarla onlara zulmedenlerin kıyametin kopmasından önce diriltilip yeniden dünyaya gelmesi" şeklinde tanımlanmıştır. Bu mânada rec'atin ilk defa ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte bunun IV. (X.) yüzyılın ikinci yarısından sonra olduğu muhakkaktır. Çünkü mezhebin dört temel hadis mecmuasından ilki olan Küleynî'nin *el-Kâfî*'sinde bu inanca dair bir rivayete yer verilmemiştir. Büyük ihtimalle Küleynî konuya dair rivayetlerin sıhhatine güvenmemiştir. Rec'ati bir inanç şeklinde ortaya koyanlardan Şeyh Sadûk, fırkanın inançlarına dair olarak yazdığı risâlesinde rec'ati yukarıda belirtilen anlamda açıklamış, bunun tenâsühle ilgili olmadığını, nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de kıyamet öncesi dirilişlere işaret eden âyetler bulunduğunu söylemiştir (*Risâletü'l-i'tikadâti'l-İmâmiyye*, s. 66-70). Şeyh Müfîd de hocasının risâlesi üzerine kaleme aldığı eserinde bu görüşleri teyit etmiş (*Taṣḥîḥu'l-i'tiḳād*, s. 187-188), ayrıca diğer eserlerinde de mehdînin hükümranlığı sırasında daha önce vefat etmiş en değerli insanlarla en düşük insanların dünyaya döneceğini, birincilerin bu gelişmeden büyük memnuniyet duyacağını, diğerlerinin ise cezalandırılacağını ve daha sonra öleceklerini, bunun ilâhî kudrete aykırı düşmediğini ileri sürmüştür (*Evâ'ilü'l-maḳālât*, s. 89-90). Ardından bu inanç kelâm kaynaklarına intikal etmiş, mezhebin özgün esaslarından biri olarak benimsenmiştir.

Hadis ve tefsir kitaplarıyla değişik eserlerde rec'atle ilgili çok sayıda rivayete rastlanmaktadır. Meclisî bu eserleri tarayarak 150'den fazla rivayet ve görüş toplamıştır (*Biḥârü'l-envâr*, LIII, 39-144). Kısmen müphem ve çelişkili olan bu rivayetlerde dünyaya döneceklerle ilgili olarak meselâ bütün peygamberler yahut Resûl-i Ekrem ve Hz. Ali zikredildiği gibi imamların ve onlara zulmedenlerin de dünyaya geleceği, kabrinden ilk kalkacak kişinin Hz. Hüseyin olacağı kaydedilir. Başka rivayetlerde on ikinci imam zamanında on bir imamın hepsinin dirileceği, Allah için öldürülen herkesin yeniden dünyaya döneceği, derecesi en yüksek olanlarla en düşük olanların, ayrıca imamlarla birlikte onlara zulmedenlerin ve imanda zirvede olanlarla küfürde en aşırı gidenlerin dirileceği belirtilmektedir. Bu rivayetlerde yer alan en değerli, imanda zirvede olan kimselerle peygamberler ve imamlar, en düşük olanlarla da ilk üç halife ve bilhassa Muâviye, Yezîd, Mervân b. Hakem kastedilmektedir. Yine kabul edildiğine göre rec'at halinde dünyaya geliş mehdînin zuhurundan sonra olacaktır. Zira rec'atin sebebi, Allah'ın on ikinci imama lutfettiği başarıyı dostlarına göstermek ve düşmanlarından intikam almaktır (*a.g.e.*, a.y.).

Şiî kelâm kaynaklarında, rec'atle ilgili rivayetler arasındaki farklılıklara ve belirsizliklere yönelmekten çok rec'atin akıl bakımından mümkün olduğu, ayrıca hakkında çok sayıda nas bulunduğu, dolayısıyla buna inanmak gerektiği doğrultusunda açıklamalar yapılmaktadır. Şiî müfessir ve kelâmcıları rec'ati Kur'an'a dayandırmak için çok sayıda âyetle istidlâlde bulunmuşlardır. **a)** Kur'an'da, sayıları binlerce olup ölüm korkusuyla yurtlarından çıkan ve Allah'ın "ölün" emriyle ölüp yine O'nun tarafından diriltilen kimselerden söz edilmektedir (el-Bakara 2/243); buna göre ölümden sonra kıyamet öncesinde dirilme vardır. **b)** Kur'an'da, mağaralarında uzun süre -bir bakıma ölü gibi- kalıp yeniden hayata döndürülen Ashâb-ı Kehf'ten bahsedilmektedir (el-Kehf 18/9-26), bu ise bir tür rec'ati çağrıştırmaktadır. **c)** Yine, "O gün her ümmetin içinden âyetlerimizi yalan sayanlardan bir cemaat toplarız" meâlindeki âyet (en-Neml 27/83) bütün insanların toplanacağı genel haşirden önce özel bir haşrin bulunduğunu gösterir; imamlardan gelen rivayetlerde bu haşir rec'at olarak yorumlanmıştır. **d)** "En büyük azaptan önce onlara mutlaka en yakın azaptan tattıracağız" âyetinin (es-Secde 32/21) açıklaması çerçevesinde imamlardan gelen rivayetlerde bu azabın rec'at sonrasında zalimlerin uğrayacağı ceza olduğu bildirilmiştir. **e)** İnkâr edenlerin, "Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin" diyeceğini bildiren âyetle ilgili (el-Mü'min 40/11) Ca'fer es-Sâdık'tan gelen bir rivayette iki diriltmeden birinin rec'at, ikincisinin kıyamet, iki öldürmeden birinin dünyadaki normal ölüm, diğerinin rec'at sonrası ölüm olduğu ifade edilmiştir (geniş bilgi için bk. İbrâhim el-Mûsevî ez-Zencânî, II, 228-237).

İsnâaşeriyye Şîası'nda bu çerçevede rec'at bir inanç olarak kabul edilmekle birlikte ilk dönemlerden itibaren bunu benimsemeyen, söz konusu rivayetleri te'vil eden bazı âlimler görülmüştür. Bunlar rec'atin "mehdînin zuhuruyla birlikte siyasî gücün Ehl-i beyt'e döneceği" mânasına geldiğini söylemişlerdir. Günümüzde bazı Şiî âlimleri, rec'atin bu şekilde te'vil edilmesinden ve diğer müslüman topluluklarının bu anlayışı şiddetle eleştirmesinden hareketle rec'atin temel bir inanç olmadığını, ona inanmayan bir kimsenin müminliğine ve Şiî kimliğine zarar gelmeyeceğini belirtmişlerdir (örnek olarak bk. M. Cevâd Mağniyye, s. 54-55).

Mu'tezile ve Ehl-i sünnet âlimleri İsnâaşeriyye'nin rec'at anlayışına karşı çıkmışlardır. Mu'tezile âlimlerinden Ebü'l-Hüseyin el-Hayyât, Şîa'nın rec'ati akıl bakımından imkân dahilinde gördüğünü, ilâhî kudret açısından da muhal saymadığını bildirdikten sonra mümkün olan bir şeyin âyet ve hadislerde haber verilmemişse gerçeklik ifade etmeyeceğini, bu konuda delil ola-

rak gösterilen âyetlerin hiçbirinin bu mezhebin anladığı mânada rec'ati ifade etmediğini; ayrıca Hâricîler, Mu'tezile, Ehl-i hadîs, Mürcie ve Zeydiyye gibi İslâmî kesimlerin de böyle bir anlayışı reddettiğini söyler (*el-İntişâr*, s. 95-97). Ehl-i sünnet âlimleri de rec'atin imâmet anlayışına bağlı olarak ortaya çıktığını ve dinî bir temelinin bulunmadığını belirtmişlerdir. Onlara göre, Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş dönemde bazı toplulukların diriltildiğini bildiren beyanlar mevcut olmakla birlikte Şîa'nın kabul ettiği tarzda rec'ati ifade eden herhangi bir âyet mevcut değildir. Aksine, Kur'an'da inanıp iyi işler yapmak için yeniden dünyaya gelmek isteyen kişiler hakkında onların bu taleplerinin dikkate alınmayacağını ve yeniden dünyaya gönderilmenin söz konusu olmayacağını bildiren âyetler (meselâ bk. İbrâhîm 14/44; el-Mü'minûn 23/99-100) vardır (geniş bilgi için bk. Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, s. 200-203; Nâsır b. Abdullah b. Ali el-Gaffârî, II, 925-928).

Bazı şarkiyatçılar rec'atin Şîiliğe Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan geçtiğini ileri sürmüştür. Bunlara göre Kitâb-ı Mukaddes'te rec'at niteliğinde bazı beyanlar vardır. Meselâ Tevrat'ta ve İncil'de İlyâs'ın Elişa ile yürürken ateşten yapılmış, ateşten atlar tarafından çekilen bir arabanın gelip onları birbirinden ayırdığı, İlyâs'ın göklere çıktığı, Rabb'in büyük ve korkunç günü gelmeden önce peygamber olarak dünyaya geri döneceği gibi bilgiler (Krallar, 2/1-12; Malaki, 5-6; Markos, 9/2-13) bir bakıma rec'ati ifade etmektedir. Bu bilgiler Şîa'ya intikal etmiş ve zaman içinde bazı rivayetlerle beslenerek inanç halini almıştır. Ancak bu tür ilişkilendirmelerin bâtınî ve gālî Şîa grupları için bir dereceye kadar gerçekliği bulunsa da İsnâaşeriyye Şîası için bunu ispat etmek güçtür (Bulut, VIII/1 [2005], s. 140-141). Rec'at konusunda Şiî âlimleri tarafından kaleme alınan eserlerden bazıları şunlardır: İbn Şâzân en-Nîsâbûrî, *İsbâtü'r-rec'a fi'l-hadîs*; Ebü'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd el-Ayyâşî, *Kitâbü'r-Rec'a*; Hür el-Âmilî, *el-Îkāz mine'l-hec'a bi'l-bürhân 'ale'r-rec'a*; Ahmed b. Hasan b. İsmâil, *er-Rec'a ve ehâdîsü-he'l-menkūle 'an âli'l-'isme*; Ahmed b. Zeynüddin el-Ahsâî, *Kitâbü'r-Rec'a* (Beyrut 1414/1993; geniş bilgi için bk. Âgā Büzürg-i Tahrânî, X, 161-163).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şâzân en-Nîsâbûrî, *el-Îzâh* (nşr. Celâleddin el-Hüseynî el-Urmevî), Tahran 1363 hş., s. 381-431; Hayyât, *el-İntişâr*, s. 95-97; Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî, *Fırakų'ş-Şî'a*, Beyrut 1404/1984, s. 27-29, 36-37; Eş'arî, *Makālâtü'l-İslâmiyyîn* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1411/1990, I, 86, 119; Şeyh Müfîd, *Evâ'ilü'l-makālât* (nşr. Fazlullah ez-Zencânî), Tebriz, ts. (Mektebetü serveş), s. 89-90; a.mlf., *Tashîhu'l-i'tikād* (a.e. içinde), s. 187-188; İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikādâti'l-İmâmiyye: Şiî-İmâmiyye'nin İnanç Esasları* (trc. Ethem Ruhi Fığlalı), Ankara 1978, s. 66-70; Abdülkāhir el-Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1413/1993, s. 233-236; Şerîf el-Murtazâ, *Resâ'ilü'ş-Şerîf el-Murtazâ* (nşr. Mehdî Recâî), Kum 1405, II, 135-139; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* (nşr. Ahmed F. Muhammed), Beyrut 1410/1990, I, 157, 177; Feyz-i Kâşânî, *'İlmü'l-yakīn*, Kum 1358 hş./1400, II, 823-830; Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, Beyrut 1403/1983, LIII, 39-144; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Muhtasarü't-Tuhfeti'l-İsnâ'aşeriyye* (trc. Gulâm Muhammed b. Muhyiddin b. Ömer, nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), İstanbul 1988, s. 200-203; Abdullah Şübber, *Hakku'l-yakīn*, Sayda 1352, II, 2-35; *Îzâhu'l-meknûn*, I, 23, 160, 205; Cevâd Ali, *el-Mufassal*, VI, 142-143; Muhammed Rızâ el-Muzaffer, *Şîa İnançları* (trc. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1978, s. 63-66; İrfan Abdülhamîd, *İslâm'da İtikadî Mezhepler ve Akaid Esasları* (trc. M. Saim Yeprem), İstanbul 1981, s. 34; Âgā Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ tesânîfi'ş-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, X, 161-163; Muhammedî er-Reyşehrî, *Mîzânü'l-hikme*, Beyrut 1403/1983, IV, 56-60; İbrâhim el-Mûsevî ez-Zencânî, *'Akā'idü'l-İmâmiyyeti'l-İsnâ'aşeriyye*, Kum 1363 hş./1984, II, 228-241; Ali el-Yezdî el-Hâirî, *İlzâmü'n-nâsıb fî isbâti'l-hücceti'l-gā'ib*, Beyrut 1404/1984, II, 309-366; Mûsâ el-Mûsevî, *eş-Şî'a ve't-tashîh*, [baskı yeri yok] 1408/1988, s. 141-145; M. Cevâd Mağniyye, *eş-Şî'a fi'l-mîzân*, Beyrut 1409/1989, s. 54-55; Ahmed b. Zeynüddin el-Ahsâî, *Kitâbü'r-Rec'a*, Beyrut 1414/1993, tür.yer.; Nâsır b. Abdullah b. Ali el-Gaffârî, *Usûlü mezhebi'ş-Şî'a*, [baskı yeri yok] 1414/1993, II, 911-928; Halil İbrahim Bulut, "Şiî Fırkalarda Gaybet ve Ric'at İnancı", *İslâmiyât*, VIII/1, Ankara 2005, s. 139-156; M. Hüseyin el-A'lemî el-Hâirî, *Dâ'iretü'l-ma'ârifi'ş-Şî'iyyeti'l-'âmme*, Beyrut 1413/1992, X, 46-48; Muhammed Kerîmî Zencânî, "Rec'at", *DMT*, VIII, 180-185; E. Kohlberg, "Radj'a", *EI²* (İng.), VIII, 371-373.

İLYAS ÜZÜM

RECEB
(رجب)

Hicrî yılın yedinci ayı.

Sözlükte "korkmak; saygı duymak, tazim göstermek" anlamlarına gelen **recb** kökünden türeyen **receb** kelimesi saygı duyulan ve savaşmanın haram kabul edildiği dört aydan birinin adı olup dinî gelenekte önemli yeri olan üç ayların ilkidir. Câhiliye devrinde, receb ayı boyunca savaştan ve baskınlardan uzak durulur, özellikle ilk on gününde oruç tutulur, umre ziyaretleri yapılır ve putlardan oluşan tanrılara "atîre" veya "recebiyye" denilen kurbanlar takdim edilirdi. Receb ayının daha önce Arab-ı bâide (Âd ve Semûd) döneminde "hevber", Arab-ı âribe döneminde "esamm" (sağır) diye adlandırıldığı, kan dökmenin, mala ve ırza dokunmanın yasak olduğu bu ayda kavga ve silâh sesleri, imdat çağrıları duyulmadığı için bu adla anıldığı rivayet edilir. Araplar'ın Mudar kolundan olan Kureyş gibi kabilelerin receb ayına diğer kabilelerden daha fazla saygı göstermesi sebebiyle Hz. Peygamber'in bir hadisinde de geçtiği üzere (aş.bk.) bu aya "receb-i Mudar" denilmekteydi. Öte yandan haram aylardan üçü (zilkade, zilhicce, muharrem) peşpeşe geldiği için bunlara "serd" (birbirini takip eden) denilirken receb ayına tek olduğu için "ferd" (münferid) adı verilmiştir. Kaynaklarda receb ayı karşılığında başka isim veya sıfatlar da zikredilmektedir. Osmanlı belgelerinde receb (ب) kısaltmasıyla ve "şerîf", "mürecceb" gibi sıfatlarla birlikte yazılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de receb kelimesi geçmemekle birlikte muhtelif âyetlerde haram aylardan söz edilerek bu aylara saygı gösterilmesi emredilmektedir (el-Bakara 2/194, 217; el-Mâide 5/2, 97; et-Tevbe 9/5, 36). Resûl-i Ekrem haram ayları zilkade, zilhicce, muharrem ve receb olarak açıklamıştır (Buhârî, "Meğāzî", 77; Müslim, "Kasâme", 29). Haram ayların farklı bir önem ve saygınlığa sahip olduğu, bu aylarda işlenen iyilik ve kötülüklere başka zamanlarda işlenenlerden daha fazla mükâfat ve ceza verileceği yönünde genel kabul vardır.

Receb ayının haram aylardan biri olmanın ötesinde bir üstünlüğünün olup olmadığı âlimler arasında tartışılmıştır. Kaynaklarda receb ayının faziletine ve bu aya mahsus ibadetlere dair çok sayıda rivayet yer almaktadır. Klasik literatürde bu rivayetleri derleyen müstakil eserler mevcuttur. Ancak hadis âlimleri bunların büyük çoğunluğunun uydurma, önemli bir kısmının da zayıf olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber'in receb ayı girdiğinde, "Allahım, receb ve şâbanı bize mübarek kıl ve bizi ramazana ulaştır!" şeklinde dua ettiği yönündeki rivayet (*Müsned*, I, 259; Ebû Nuaym, VI, 269) zayıf hadisler içinde yer almakla birlikte bu ayın faziletiyle ilgili en çok güvenilen rivayetlerden biri kabul edilir. Resûl-i Ekrem'e isnat edilen, "Receb Allah'ın ayıdır, şâban benim ayımdır, Ramazan ise ümmetimin ayıdır"; "Receb ayının diğer aylara üstünlüğü Kur'an'ın diğer sözlere üstünlüğü gibidir" şeklindeki sözlerle receb ayının ilk gecesinde veya herhangi bir gecesinde belirli bir namaz kılmaya teşvik eden rivayetlerin sağlam dayanaklarının bulunmadığı tesbit edilmiştir.